

Vihapuhe ja mustamaalaus teologian kysymyksenä

Kokoomateos *Vihapuhe Suomessa* (2015) on poikkeuksellisen tärkeä uusi tietokirja. Siinä juristit käsittelevät aihetta suomalaisen ja eurooppalaisen lainkäytön näkökulmista, laajasti erilaisia oikeustapauksia lainaten. Teos lupaa olla ”kattava ja syvälinen esitys vihapuheesta Suomen oikeusjärjestelmässä”¹ ja nähdäkseni se kykenee lunastamaan lupauksensa. Samalla teoksen kirjoittajat korostavat, että kyseessä on vasta avaus monimuotoisen ilmiön hahmottamiseksi. Vihapuhe liittyy oikeustieteen lisäksi kielitieteeseen, etiikkaan sekä eri tieteenaloihin, jotka paneutuvat vihapuheen kuvaamiin ilmiöihin. Asiaa hankaloittaa se, että vihapuheelle ei ole yleisesti hyväksyttyä määritelmää. Kirja toki esittää moniakin kuvauksia ja määritelmiä, mutta korostaa samalla niiden luonnosmaisuuksia.

Uskontoon liittyvät kysymykset ovat kirjassa niin sivumääräisesti kuin laadullisesti keskeisessä roolissa. Uskonto on usein vihapuheen kohde, ja suomalaisistakin oikeustapauksista suuri osa käsittelee jumalanpilkkaa tai uskonnollisen vakaumuksen pilkkaamista. Toisaalta uskonto voi myös olla vihapuhujan motiivi ja kysymys siitä, miten vihaiseen puheeseen uskonnon motivoimana saa ryhtyä, on oikeudellisesti visainen.²

Suomalaisessa teologiassa on alettu kiinnostua vihapuheesta tutkimusaiheena. Julkisuudessa on

esitelty Aki Kekkonen gradua piispa Irja Askolalle lähetetyistä vihaisista sähköpostiviesteistä.³ Aineistopohjaisia ja vihapuheen uskonnonsosiologiaa käsitteleviä tutkimuksia ilmestyy toivottavasti lisää. Tässä artikkelissa lähestyn vihapuhetta systemaattisen teologian näkökulmasta. Oikeustieteilijöiden kirjan (1) esittelyn jälkeen kuvaan lyhyesti (2) eräitä mustamaalauksen filosofis-teologisia malleja. Siitä etenen (3) uskonnollista negatiivista leimaamista kuvaavan laadullisen mittarin määrittelyyn. Sitten (4) testaan mittaria eräillä suomalaisilla aineistoilla. Lopuksi (5) teen alustavia johtopäätöksiä.

Haluan korostaa esitykseni alustavaa luonnetta. Tiedossani ei ole aihepiirin aiempaa systemaattista käsittelyä sen paremmin suomalaisessa kuin kansainvälisessä teologiassakaan. Niin käsitteenmuodostus kuin historialliset kuvaukseni ovat sekä hyvässä että huonossa mielessä heuristisia eli uutta ideoivia. Ne eivät rakennu olemassa olevalle teoreettiselle perustalle vaan koettavat luoda sitä. Jostain on alettava.

---

1 Henttonen et al. 2015, 5.

2 Henttonen et al. 2015, 65–66, 128–135.

3 Kekkonen 2015. <http://www.teologia.fi/ajankohtaista/1238-vihapostilla-2> (12.9. 2015)

VIHAPUHEEN MÄÄRITELMÄ JA OIKEUDELLISET KEHYKSET

Vihapuhe-termin taustalla on englannin kielen ilmaus hate speech. Yleisesti vihapuheena pidetään ”sellaisia kielellisiä ja symbolisia ilmauksia, joiden tarkoituksena on kohdentaa halveksuntaa tai vihaa tiettyjä yksilöitä tai väestöryhmiä kohtaan”.⁴ Vihapuheen määrä on kasvanut viime vuosina erityisesti sen takia, että digitaalinen sosiaalinen media mahdollistaa hyvin monelle ihmiselle julki-set taikka yleisesti saatavilla olevat foorumit omien ajatustensa ilmaisuun. Vaikeampi kysymys on, onko kyseessä kokonaisjulkisuuden laadullinen muutos. Juri Nummelinin uudet antologiat *Oikeiston vihapuhetta 1900–1950* ja *Vasemmiston vihapuhetta 1900–1950* välittävät pikemmin sellaisen käsityksen, että painetun median kielenkäyttö on nykyai-kana aiempaa varovaisempaa ja siistimpää.⁵

Euroopan neuvoston ministerikomitean suosituksen mukaan vihapuheella tarkoitetaan mielenil-mauksia, jotka suosivat ja levittävät rotuvihaa, muu-kalaisvihamielisyyttä, antisemitismia sekä muita sellaisia vihan muotoja, jotka perustuvat suvaitse-mattomuuteen, aggressiiviseen nationalismiin ja et-nosentrisyyteen sekä vähemmistöjen ja siirtolaisten syrjimiseen.⁶ Poliisiammattikorkeakoulun vuonna 2008 tekemän selvityksen mukaan viharikos on

henkilöä, ryhmää, jonkun omaisuutta, instituutiota tai näiden edustajaa kohtaan tehty rikos, jonka motiivina ovat ennakkoluulot tai vihamielisyys uhrin oletettua tai todellista etnistä tai kansallista taustaa, uskonnollista vakaumusta tai elämäntavomusta, seksuaalista suuntau-tumista, sukupuoli-identiteettiä, sukupuolen ilmaisua tai vammaisuutta kohtaan.⁷

Vaikka Suomen rikoslaisissa ei ole määritelty erikseen viharikoksia taikka vihapuhetta, lainatut kuvaukset antavat kohtalaisen selkeän kuvan asiasta. Rikos-laisissa niiden piiriin kuuluvat muun muassa kun-nianloukkauksrikokset, laittomat uhkaukset ja vai-noaminen.⁸ Nämä rikokset kohdistuvat yksilöön tai yksilöitävissä oleviin henkilöihin. Vihapuheilmiön oikeudellisessa keskuksessa ovat kuitenkin ilmauk-set ja teot, joiden kohteita ei yksilöidä nimettyihin henkilöihin vaan ryhmiin. Näitä koskevat Suomen

rikoslaisissa erityisesti ”kiihottaminen kansanryh-mää vastaan” sekä tietyiltä osin ”uskonrauhan rik-koaminen”.⁹

Tällaisen vihapuheen rangaistavuus määrittyy ensinnäkin sen mukaan, onko ilmaus laajemman yleisön saatavilla. Yhdelle henkilölle lähetetty sähköposti ei ole tässä mielessä julkinen, mutta avoimet blogit ja laajalti leviävät Facebook-päivitykset jo ovat. Toiseksi rangaistavuuteen vaikuttaa se, miten sananvapauden ja vihapuheen keskinäinen suhde määrittyy.¹⁰ *Vihapuhe Suomessa* käsittelee tätä ilmi-ötä laajasti. Tyydyn kuvaamaan tämän hyvin moni-mutkaisien asian vain oikeuskäytäntöjen osalta.

Suomessa on viime vuosina tyypillisesti saa-nut suurehkon sakkorangaistuksen muslimien, homoseksuaalien, maahanmuuttajien tai tiettyjen etnisten ryhmien panettelusta ja pilkkaamisesta sosiaalisessa mediassa, julistetauluissa tai muissa yleisön saatavissa olevissa tiedotusvälineissä.¹¹ Sa-nanvapautta ei ole pidetty näitä tekoja oikeuttavana perusteena. Eniten keskustelua on herättänyt Jussi Halla-ahon sananvapauden rajoja vuonna 2008 tes-tannut blogi, jossa muun muassa islam yhdistettiin pedofiliaan. Alemmat oikeusasteet hylkäsivät syyt-teet kiihottamisesta kansanryhmää vastaan, mutta korkein oikeus langetti Halla-aholle tuomion 2012. Tätä oikeustapausta ja muitakin sananvapauden ulottuvuuksia *Vihapuhe Suomessa* käsittelee laajas-ti.¹²

Sananvapauden suoja kuitenkin laajenee, mikäli kyseisellä ilmauksella katsotaan olevan taiteellisia päämääriä. Ilmeisesti tällä perusteella Suomessa val-takunnansyyttäjä teki syyttämättäjäätämispäätöksen vuonna 2006 Muhammad-pilakuvia koskevassa ta-pauksessa. Toisaalta on tapauksia, joissa esimerkiksi rasistisesta runokirjasta tuomittiin sakkoja hovioi-keudessa 2009.¹³ Eurooppalaisessa oikeuskäytän-nössä sananvapauden, taiteellisten päämäärien ja vihapuheen kolmio ilmenee hyvin monimutkaise-na. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on joissain tapauksissa esimerkiksi suojannut katolisia maita räävittömästi antikatalilaisilta taideluomuksilta. Suomessa white power -yhtyeen levy sai rasistisista sanoituksistaan sakkotuomion käräjäoikeudelta 2010.¹⁴ Toisaalta arveluttavat taideluomukset ovat usein saaneet oikeudessa vapauttavia päätöksiä eikä

eurooppalaisessa oikeuskäytännössä tällaisen taiteen esteettisen arvon tarvitse olla korkea.

Oma monimutkainen lukunsa on vihapuheen kierrätys mediassa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin vapautti 1994 rangaistuksesta tanskalaisen toimittajan, joka oli tv-jutussaan haastatellut rasistisia nuoria. Jutussa nämä rasistiset mielipiteet kerrottiin, mutta toisaalta toimittaja oli luonut niille jutussa myös kriittisen kontekstin, minkä vuoksi toimittajan työ nautti sananvapauden suojaa.¹⁵ Vaikka media voi tässä mielessä kertoa rasistisia mielipiteitä toisten suulla, voi niillä hekumointi journalismissa kuitenkin johtaa myös oikeudellisiin ongelmiin.

Vaikka erilaiset uskonnot ja kansanryhmät ovat lähtökohtaisesti samalla viivalla, tuomion saa herkemmin vähemmistöjen solvaamisesta. Enemmistön ei katsota samalla tavalla kärsivän voimakkaasta sanankäytöstä; tässä mielessä vaikkapa heteroita tai luterilaisia saa Suomessa arvostella hieman laajemman sananvapauden keinoin. Lestadiolaisten tai Jehovan todistajien solvaamisesta kansanryhminä on Suomessa jo tehty rikosilmoituksia.¹⁶ Euroopassa on jaettu tuomioita myös vihaan perustuvasta denialismista eli historiallisten tapahtumien kuten holokaustin kiistämisestä.¹⁷

Koska tarkoitukseni ei ole keskustella lainsäädännön osuvuudesta tai sananvapauden syvemmästä olemuksesta suhteessa uskontoon ja uskonnonvapauteen, rajoitan kuvaukseni näihin vallitseviin oikeuskäytäntöihin. Oman käsitteenmuodostukseni tarpeisiin oikeudelliset kehykset antavat tärkeitä käsitteellisiä erotteluita: Herjataanko nimeltä mainittuja henkilöitä vai ryhmiä? Tehdäänkö tämä julkisesti vai yksityisviestissä? Lausuta anko oma käsitys vai esitelläänkö toisen käsitystä? Kritisoidaanko vähemmistöjä vai enemmistöjä? Vedotaanko sananvapauteen tai uskonnonvapauteen?

VIHAPUHEEN JA MUSTAMAALAUKSEN TEOLOGIS-FILOSOFISIA MALLEJA

Oikeudellinen sääntely on luonteeltaan karkeampaa kuin asioiden moraalinen harkinta. On paljon selaista vihapuhetta, joka on moraalisesti väärin, vaikka se ei ole rikollista. Erilaiset kiusaamiset, panettelut ja epäluulon lietsomiset ovat moraalisesti väärin

ja ne kuvataan arkikielessä aivan oikein vihapuheeksi. Vaikka oikeudellisenkin sääntelyn ongelmat ovat erittäin monimutkaisia, ne ovat selkeämpiä kuin tämä moraalisesti väärä vihapuhe. Samalla on aivan ilmeistä, että monet erimielisyydet ihmisten välillä voidaan kuvata oikeutettuna kritiikkinä, jonka antaa ja saajaa kuitenkin yhdistää molemminpuolinen kunnioitus. Kritiikki ei lähtökohtaisesti ole moraalisesti väärin eikä vihapuhetta. Miten tästä monimutkaisesta erimielisyyksien vyyhdistä voi saada otteen?

Juutalais-kristillisen perinteen ilmeinen lokus tälle pohdinnalle on kahdeksas käsky. Historiallisesa juutalaisessa kontekstissaan käsky on tarkoitettu todistajalle rikosoikeudessa ja on siinä mielessä alaltaan suppea. Kristinuskossa se laajeni keskiajalla yleiseksi valehtelemiskielloksi ja on sellaisena siirtynyt Immanuel Kantin filosofiaan ja Hans Küngin globaalietiiikkaan saakka. Aiheemme kannalta tärkeä on Lutherin tulkinta käskystä lähimmäisen kunniaa suojelevana säännöksenä. Jokaisen ihmisen tulee säilyttää kunnia ja hyvä maine, ja niitä tällä käskyllä pyritään suojelemaan. Käsky kieltää toisten ihmisten panettelun ja mustamaalauksen.¹⁸

Vihapuheen oikeudellisen sääntelyn intressi on Lutherin tulkinnan kanssa merkittävällä tavalla samansuuntainen. Kahdeksas käsky kuitenkin liittyy ensi sijassa yksittäisiin ja nimeltä mainittaviin lähimmäisiin. Sen ymmärtäminen kansanryhmiä tai vähemmistöjä kokonaisuudessaan koskevaksi on toki mahdollista, mutta edellyttää tulkintaa. Kiin-

4 Henttonen et al. 2015, 15.

5 Nummelin 2014a, 2014b. Neuvonen 2015, 277.

6 Henttonen et al. 2015, 22.

7 Henttonen et al. 2015, 22.

8 Henttonen et al. 2015, 24.

9 Henttonen et al. 2015, 23–24.

10 Henttonen et al. 2015, 4955.

11 Henttonen et al. 2015, 129–131.

12 Henttonen et al. 2015, 129–130, Hannula 2015, 188–189, Pöyhtäri 2015, 251–252.

13 Henttonen et al. 2015, 132, Rautiainen 2015, 215.

14 Henttonen et al. 2015, 31, Rautiainen 2015, 210, 219–222.

15 Henttonen et al. 2015, 31.

16 Henttonen et al. 2015, 31.

17 Henttonen et al. 2015, 32.

18 Veijola 1988, 203–214.

nostavalla tavalla Luther kieltää tässä yhteydessä nimenomaan julkisen (öffentlich) pahan puhumisen lähimmäisestä.¹⁹ Tässä on rinnakkaisuus nykyiseen oikeudelliseen säätelyyn, joka koskee julkisia ikäviä puheita.

Länsimaisen filosofian klassinen paikka vihapuheelle on niin kutsuttu eristiikka. Kreikan sana *eris* tarkoittaa riitelyä; jo Platonin ja Aristoteleen teksteissä termi saa arvolatautuneen merkityksen. Eristiikassa pyritään voittamaan vastustaja huonosti perustelluilla kannoilla. Aristoteleen mielestä nimenomaan voittamaan pyrkiminen on eristiikan huonoutta, sillä kunnolliset argumentit pyrkivät totuuteen eivätkä toisen voittamiseen.²⁰

Aristoteleen mukaan ”päättelmä on eristinen, jos se muodostuu käsityksistä, jotka näyttävät uskottavilta mutta eivät ole uskottavia” (Top. 100b23). Eristiikka on

vilpillistä kamppailua väittelyssä. Kilpailuissa ne, jotka ovat päättäneet voittoa keinolla millä hyvänsä, iskevät mihin kohtaan tahansa, ja samalla tavalla tekevät eristikot väittelyssä. Niitä siis, jotka käyttäytyvät tällä tavalla vain itse voiton tähden, pidetään riitaisina ihmisinä. – – Eristikko on samassa suhteessa dialektikkoon [oikeanlaiseen ajattelijaan] kuin väärien kuvioiden piirtäjä geometrikkoon. (Sof. kum. 171b22–27, 35–36).

Aristoteleen kuvauksella on teoreettista merkitystä aiheemme kannalta. Kun Luther keskittyy kohteeseen, lähimmäiseen josta puhutaan, Aristoteles kiinnittää huomiota puhujan motiiviin ja asiaan, siis siihen miksi puhuja näin sanoo ja mitä varsinaisesti sanotaan. Riittelijä pyrkii nujertamaan toisen ja hänen puheensa sisältöä leimaa näennäinen uskottavuus. Lisäksi hän on valmis käyttämään kaikkia asioita toista vastaan, kun taas oikeanlainen ajattelija ei halua voittaa sellaisilla menetelmillä. Eristiikka antaa kuvauksen siitä, missä mielessä vain voittamaan pyrkivän riidanhaluisen ihmisen argumentit ovat huonoja. Viime kädessä ne tekee huonoiksi huono motiivi, nimittäin voittamaan pyrkiminen totuuden etsimisen sijaan. Huonot perustelut ovat huonon motiivin jatkokappaleita.

Aristoteleen havainnoilla on tietty rinnakkaisuus oikeudelliseen säätelyyn, sillä siinäkin kiinni-

tetään huomiota puhujan motiiveihin. Esimerkiksi yllä siteeratut Euroopan neuvoston ministerikomitean suositukset sekä Poliisiammattikorkeakoulun selvitys määrittelevät vihapuheen juuri puhujan motiivien perusteella. Samalla ne karkeistavat motiivin Aristoteleen tyyliin toisen nujertamiseksi ja ohittavat mahdolliset muut motiivit. Eristikon ja vihapuhujan perusongelma on paheksuttava nujertamismotiivi, jota hänen mahdolliset muut motiivinsa eivät pysty kompensoimaan. Rangaistavuus seuraa tästä motiivista.

Nykypäivän poliittisessa filosofiassa toisen osapuolen väheksymistä tai kaltointkohtelua käsitellään usein niin kutsutun tunnustamisen teorian avulla. Axel Honnethin esittämän teorian mukaan ihminen tarvitsee tunnustusta (recognition) elämänsä eri näyttämöillä. Näyttämöitä on kolme: lapsena ihminen kaipaa lähipiiriltään rakkautta, aikuisena kansalaisena yhteiskunnalta kunnioitusta ja perusoikeuksia ja työelämässä taas kykyihinsä ja taitoihinsa perustuvaa arvostusta.²¹ Kullakin näyttämöllä tunnustuksen puute ilmenee omalla tavallaan. Lapsuudessa laiminlyönnit ja pahoinpitely murentavat itsetuntoa, yhteiskunnassa syrjintä ja perusoikeuksien rikkominen vaarantavat ihmisen itsekunnioituksen, työelämässä arvostuksen puute ja loukkaukset vievät ihmiseltä omanarvontunnon.

Honnethin teoriassa siis itsetunto, itsekunnioitus ja omanarvontunto ovat eri näyttämöillä saadun tunnustuksen hyviä seurauksia. Ensimmäinen ja kolmas näyttämö koskevat ihmistä yksilönä. Niissä tunnustuksen epääminen muistuttaa yksilöön kohdistuvia rikoksia, kuten pahoinpitelyä, solvausta ja kunnianloukkausta. Toisella, kansalaisuuden näyttämöllä, ihminen esiintyy siinä mielessä kokonaisuuden tai ryhmänsä edustajana, että myös häneen kohdistunut syrjintä muistuttaa luonteeltaan kansanryhmää vastaan toimimista, kuten rasismia tai joidenkin oikeuksien epäämistä. Oleellisinta ei kuitenkaan ole rinnakkaisuus oikeudelliseen säätelyyn, vaan käsitys laadullisesti erilaisista toisen kaltointkohteluista. Jossain mielessä Honnethin ajattelu laajentaa viharikoksia kokonaisvaltaisempaan käsitykseen toisen kaltointkohtelusta.

Honnethin käsitys yhdistelee jossain mielessä Lutherin ja Aristoteleen ajattelua sikäli, että sekä

huono motiivi että lähimmäisen kohtelun luonne ovat hänen ajattelussaan esillä. Lisäksi Honneth laajentaa tärkeällä tavalla eristiikan ja väärin todistusten perinnettä kokonaisten ihmisryhmien kaltainkohteluun. Perusoikeuksien epääminen ja syrjintä ovat kaltainkohtelua, joka ei henkilöidy tarkasti, mutta joka on silti moraalisesti ja psykologisesti vahingollista.

Toisen tunnustamisessa ja kaltainkohtelussa on aina kyse persoonan ja asian yhteenkuuluvuudesta. Kun kehu toisen suoritusta, kehu häntä itseäänkin. Kun kehu toista persoonana, se vaikuttaa hänen suorituksiinsa. Kun kohtelen toista kaltain, se heikentää hänen suoriutumistaan. Kun torun toisen tekoja, kyseenalaistan myös häntä itseään. Viimeinen näistä neljästä aspektista on kenties vaikein myöntää, sillä olisi helpompi ajatella toruvansa toisen tekoja kyseenalaistamatta häntä itseään. Teoria kuitenkin lähtee siitä, että persoona rakentuu tunnustamisten ja vastavuoroisen toiminnan kautta.

Puheopissa vastapuolen leimaamiseen on kehitetty lukuisia muitakin herjaamisen lajeja, esimerkiksi niin kutsutut vituperatio ja invektiivi. Jätän ne huomiotta, koska tarkoitukseni on lähestyä asiaa ikään kuin positiivisten linjamerkkien – oikea todistus, hyvä argumentti, toisen tunnustaminen – kautta.

KÄSITTEISTÖN JA MITTARIN MUODOSTUS

Pyrin luomaan laadullisen asteikon, joka mittaa toisen osapuolen mustamaalauksia tai negatiivista leimaamista uskonnollisessa tai teologisessa kiistapuheessa. Kutsun tätä käsitteellistä luomusta yksinkertaisesti mittariksi. Käsitteellisen mittarin rakentamisessa joudun tekemään useita yleistyksiä. Ensimmäinen yleistys on tunnustusteorian kaltainen holistisuus: tekojen ja ominaisuuksien mustamaalaus koskettaa myös persoonaa. Toinen yleistys on Aristoteleen kaltainen käsitys motiivin ja asian yhteenkuuluvuudesta: mustamaalauksessa on epäasiallinen motiivi, toisen voittaminen, ja sen myötä myös sanottava asia valikoituu motiivista seuraavalla tavalla.

Kolmas yleistykseni koskee mittarini terminologiaa. Käytän termiä ”mustamaalaus” kuvaamaan ilmiötä, joka on oikeutetun kritiikin ja kriminali-

soidun vihapuheen välissä. Ilmiö kattaa sekä mustamaalauksen toimintana että toiminnan tuloksena syntyvän sanallisen tai muun tuotoksen. Mustamaalaus on moraalisesti epäreilua, vaikka se ei ole rikos. Mustamaalaus ei kohdistu nimeltä mainittuihin yksilöihin, vaan se koskee kohderyhmiä. Näin mustamaalaus erottuu yksilöihin kohdistuvista solvauksesta ja kunnianloukkauksesta. Mustamaalaus on ikään kuin lievempi muoto kiihotuksesta kansanryhmää vastaan. Se voi olla kahdeksannen käskyn vastaista.

Mustamaalaus on moraalinen ilmiö, joka on laajempi kuin rikosoikeudelliset vihapuheen ilmiöt. Mustamaalauksella voi harjoittaa enemmistön tai vähemmistön jäsen ja se voi kohdistua rikoslaisissa mainittujen ryhmien²² lisäksi muuhunkin ryhmään. Vaikka pidän vähemmistöön kohdistuvaa mustamaalauksia moraalisesti moitittavampana, eivät enemmistön (esim. ”kirkon passiivijäsenet”) tai kooltaan epämääräisen ryhmän (esim. ”liberaaliteologit”) herjaukset ole nekään moraalisesti viattomia. Vaikka mustamaalaus kohdistuu ryhmään, se voi jossain määrin tapahtua käyttäen kanavana yhtä tai useampaa nimettyä henkilöä. Näin on laita joissain vihapuheenkin muodoissa, esimerkiksi kun Muhammadia solvaamalla halutaan loukata kaikkia muslimeja. Jätän nämä tapaukset seuraavassa yksinkertaisuuden vuoksi huomiotta aivan viimeistä esimerkkiä (Kiviranta) lukuun ottamatta

Moraalisena ilmiönä mustamaalauksella on aste-eroja. Käytän mittarissani kolmea laadullista astetta: epäluulon herättäminen, epäluulon levittäminen ja varsinainen mustamaalaus. Epäluulon herättäminen on lievää ja sitä tapahtuu myös ilman varsinaista väitelausetta. Esimerkiksi: toimittaja

19 BSELK 2014, 1022, 20. (*Iso Katekismus*, 8. käsky).

20 Aristoteles 2002, 214, 258–259 sekä samassa teoksessa *Topiikka* 100b; *Sofistiset kumoamiset* 165b. Eristiikasta yleensä Buchheim 1999.

21 Honneth 1992. Tämä ja seuraava suomalainen terminologia teoksesta Saarinen 2015, 20–31.

22 Nämä ovat suurin piirtein em. Euroopan Neuvoston ja Poliisiammattikorkeakoulun siterattujen määrittelyjen ryhmät. Tarkat lakitekstit Henttonen et al. 2015, 39–41.

kysyy pääministeriltä, onko Suomen talous syökykierteessä. Pääministeri vastaa, että ei. Lehti otsikoi: ”Pääministerin mukaan Suomen talous ei ole syökykierteessä.” Epäluulo herää näkyvästä ”syökykierre”-sanasta, jonka toimittajan johdatteleva kysymys tuottaa. Koko prosessi ja epäluulon herättävä muotoilu on tahallinen.

Epäluulon levittäminen on tätä moitittavampaa toimintaa, jossa puhuja väittää julkisesti, että jokin ryhmä toimii väärin. Varsinaisessa mustamaalauksessa pyritään selvästi ongelmallisella tavalla painamaan alas toista osapuolta ottamalla tästä esiin moraalisesti huonoja asioita. Epäluuloon levittämiseen ja mustamaalaukseen kuuluu eristiikan tyylinen oman puolen voiton edistäminen ja toisen kukistaminen. Mustamaalaus lähenee kriminalisoituja vihapuheen muotoja mutta ei vielä ylitä syyttämiskynnystä. Olen tietoinen eräistä lisämääreistä, joita tällaisille suppeille määritelmille pitäisi täydellisyyteen pyrittäessä antaa.²³

Käsitteistöni olettaa, että erilaiset vuoropuhelun muodot voidaan kuvata ikään kuin moraalisenä lämpömittarina, jonka alareunassa sijaitsee vihapuhe. Mittarin nollapisteenä toimii puolueettomuus osapuolten välillä. Kannanottojen välttämisesäkin voi erottaa yhtäältä puolueettoman kuvailun ja toisaalta aiheettoman sivuuttamisen tai välinpitämättömyyden; jätän nämä yksinkertaisuuden vuoksi huomiotta. Puolueettomuuden nollakohdasta askeleen alaspäin vallitsee kriittinen suhde, jossa harjoitetaan perusteltua ja oikeamielistä kritiikkiä keskinäisistä erimielisyyksistä. Seuraava askel alaspäin on epäluulon herättäminen, sitten seuraavat epäluulon levittäminen, mustamaalaus ja alimmaisena vihapuhe. Nollatasosta askeleen ylöspäin sijaitsee myönteinen kannustus, joka on kaikin tavoin reilua. Siitä seuraava askel ylöspäin on hiukan arveluttava mukautuminen. Ylimmällä askelmalla on toisen mielistely, joka on moraalisesti ongelmallista. Kannustamista, mukautumista ja mielistelyä en käsittele tämän enempää.

Kolme keskeistä vaihtoehtoa, siis kannustus, puolueettomuus ja kritiikki ovat kaikki oikeamielisiä vuoropuhelun muotoja. Mikä tahansa niistä voi olla ihannevaihtoehto tiettyssä vuoropuhelussa. Esimerkiksi tieteellinen keskustelu tarvitsee

usein kritiikkiä, yhteistyöhanke kannustusta, erotuomarina olo taas puolueettomuutta. Toimiakseen mittarin asteikko tarvitsee yllämainittuja yleistyksiä, erityisesti persoonan ja ominaisuuksien yhteenkuuluvuutta. Se ei siedä erotteluja tyyliin ”hyväksyn teidät arabeina mutta en pakolaisina” tai ”inhoan sitä mitä te teette mutta en sitä mitä te olette”.

Vaikka mittari on luotu sen avulla, mitä edellä on sanottu oikeudellisesta säätelystä, kahdeksanesta käskystä, eristiikasta ja tunnustamisen teoriasta, sen asteikko ei seuraa näistä millään loogisella välttämättömyydellä. Kyseessä on heuristinen mittari, jonka avulla pyritään laadullisesti arvioimaan uskonnollisessa ja teologisessa kiistapuheessa esiintyviä puheenparsia. Viime kädessä asteikon oikeellisuuden testi ovat ne aineistot, joihin sitä sovelletaan. Mittarin käyttäjän tulee aluksi identifoida leimaamisen kohde. Mittari olettaa aristoteeliseen tapaan, että puhujan motiivina on yksinkertaisesti mustamaalatuun kohteeseen kukistaminen taikka voittaminen. Tämä on tietenkin karkeistus, sillä puhujalla voi olla muitakin motiiveja, kuten omien joukkojen hengen nostatus tai Jumalan puolustus. Mittari jättää ne kuitenkin huomiotta.

Mittari ei ole aineistoriippumaton, vaan se on laadittu pitäen silmällä aivan tietynlaisia aineistoja. Nähdäkseni nykypäivän uskonnollis-teologisessa vuoropuhelussa pitää erottaa toisistaan ainakin kolme erilaista aineistotyyppiä, joiden yhteismittailisuus jää avoimeksi kysymykseksi. Ensimmäisenä aineistona ovat nettikeskustelut ja sosiaalisen median enimmäkseen digitaaliset aineistot. Nämäkin ovat keskenään erilaisia, sillä vaikkapa sähköpostit ovat jo juridisesti erilaisessa asemassa kuin yleisön saatavilla olevat some-aineistot. Pidän näiden teologian analyysia erittäin tärkeänä tutkimuskohteena, mutta jätän ne seuraavassa vaille huomiota.

Toisena aineistona ovat toimitetut lehdet sekä paperi- että digimuotoisina. Suomalaisessa kirkollisessa maisemassa lehdet yleensä jollain tavalla edustavat tiettyä ryhmää, kuten herätysliikettä, tietyn kaupungin seurakuntalaisia tai jonkin erityisalan osaajia ja harrastajia. Lehdillä on tyypillisesti jonkinlainen linja ja ne pyrkivät vaikuttamaan asioihin linjaansa noudattamalla. Esitän tästä aineistotyyppistä muutamia esimerkkejä.

Kolmantena aineistona ovat uskonnolliset kiis-
takirjoitukset ja pamfletit. Ne ovat tyyppillisesti yh-
den kirjoittajan tuotoksia, mutta kustantajan ja kir-
joittajan sidosryhmän myötä ne heijastavat jollain
tasolla laajempaa joukkoa (joka toisaalta voi tar-
vittaessa myös sanoutua irti kirjoituksesta). Koska
juuri näihin aineistoihin sisältyy klassisen eristiikan
elementtejä, ne ovat lähtökohtaisesti kiinnostavia
tutkittaessa epäluulojen levittämistä ja mustamaa-
lausta. Siksi olen valinnut niistä eräitä seuraavan
analyysini päälähteiksi.

Ilmeinen metodologinen ja tieteneettinen
ongelma syntyy siitä, että mittarin käyttäjä ikään
kuin metsästä ongelmallisia tapauksia. Siksi on
kiinnitettävä erityistä huomiota hyvien ja oikeiden
todistusten antamiseen. Ongelmattomiakin tapa-
uksia on syytä käsitellä, ja ongelmallisilta näyttä-
vätkin tapaukset voivat tarkemmassa mittauksessa
osoittautua ongelmattomiksi. Koska vihapuheen ja
mustamaalauksen laadulliseen mittaukseen sisältyy
moraalikritiikkiä, on tärkeää että tutkija käyttää sen
vastapainona myös itsekritiikkiä ja välttää sensaa-
tiahakuisuutta, vihapuheen kierrättämisestä puhu-
mattakaan. Toisaalta on vältettävä myös ongelmien
vähättelyä. Vaikka mittarin termi ”vihapuhe” viittaa
oikeudellisesti säädeltyihin tapauksiin, voidaan
termiä arkipuheessa käyttää myös huomattavasti
laajemminkin merkityksessä.

Kielteisen uskonnollisen ryhmäleimaamisen
mittari käyttää siis seuraavaa asteikkoa:

- kritiikki (moraalisesti oikeamielinen)
- epäluulon herättäminen
- epäluulon levittäminen
- mustamaalaus
- vihapuhe (kriminalisoitu)

LEHTIAINEISTO:

YLEISKUVA JA MUUTAMIA ILMAUKSIA

Ennen pamfletteja sananen toisesta aineistotyypis-
tä, suomalaisista uskonnollisista lehdistä. Kursori-
seen katsaukseeni valitsin pääkirjoituksia seura-
vista lehdistä vuodelta 2015 siinä määrin kuin niitä
oli internetissä syyskuussa 2015 avoimesti saatavilla
(suluissa pääkirjoitusten kappalemäärä):

- *Sanansaattaja* (15)
- *Uusi tie* (34)
- *Pyhäkön lamppu* (4)
- *Kirkko ja kaupunki* (26)
- *Vantaan Lauri* (7)
- *Esse* (11)

En tässä esittele aineistoja siten kuin se määrällisessä
tutkimuksessa olisi tarpeellista. Tyydyn muutamien
laadullisten näkökohtien mainintaan. Ensinnäkin,
pääkirjoituksia ja muutakin aineistoa tulisi verrata
eri vuosien ja vuosikymmenien välillä. Vasta tällöin
saadaan kuva siitä, miten lehden linja ja myös sen
retoriset ja muut vaikuttamiskeinot piirtyvät esiin
kunkin ajan taustaa vasten.

Toiseksi, kaikki lehdet yllättivät myönteisesti
asiallisuudellaan. Oletin, että nettiin julki laitetetut
pääkirjoitukset olisivat särmikkäämpiä ja ryhmän-
muodostukseen kehottavampia. Näyttää siltä, että
toimitetut lehdet haluavat tehdä selvän eron sosiaa-
lisen median pidäkkeettömään kielenkäyttöön. Mo-
net uskonnolliset lehdet saattavat juuri tästä syystä
olla maltillisempia ja toista kunnioittavampia kuin
ennen. Sosiaalinen media ja blogit siis ehkä aikaan-
saavat printtimedian asiallistumista.

Kolmanneksi, yritin tietoisesti etsiä sellaista
ilmiötä kuin ”liberaalien harjoittama epäluulon
levittäminen”. Herätyskristillistä ministeri Päivi
Räsästä kritisoitiin aika rajusti maallisessa lehdis-
tössä, ja uusateismi tölvii vanhakantaisia kristittyjä.
Välillä herätyskristityt tästä suivaantuneina ottavat
niin sanotun uhriposition ja kokevat tulevansa
myös vapaamielisten toisten kristittyjen sortamiksi,
erityisesti koska kirkon vallaanjoissa liberaalit ovat
heistä voitolla. En kuitenkaan onnistunut löytä-
mään mainittua ilmiötä kirkollisten lehtien piiristä.
Pääkaupunkiseudun seurakuntalehtien (*Kirkko ja*

---

23 Esimerkiksi: omaa voittoa voi joskus, vaikkapa vaali-
kamppailussa tai muussa reilussa kilpailussa, edistää oi-
keamielisesti. Toista osapuolta voi oikeamielisesti moittia
eräissä sellaisissa tilanteissa, joissa tämä on oikeasti vää-
rässä. Oikeamielisen moittimisen ja epäluulon levittämi-
sen välisen rajan määrittämiseksi tulisi viime kädessä
perustaa kriteerien koodisto ja moitteen totuudellisuutta
arvioiva elin. Tämä tärkeä ulottuvuus ei kuitenkaan ole
kirjoitukseni aihe.

kaupunki, Vantaan Lauri, Esse) päätoimittajia pidetään välillä herätysliikevastaisina. Netistä luettuna heidän pääkirjoituksensa tuntuivat aika lempeiltä – tai sitten karkea asteikkoni ei yllä heidän taitaviin pistoihinsa.

Neljänneksi, vaikka Luther-säätiö on aineistoni vanhakantaisin ryhmä, heidän lehensä *Pyhäkön lamppu* keskittyy oman yhteisön rakentamiseen ja käsittelee eroa kansankirkosta rauhallisesti. Luin lehdestä myös muuta aineistoa kuin pääkirjoitukset, ja se vahvisti tätä käsitystäni.

Viidenneksi, vaikka *Sanansaattaja* ja *Uusi tie* osoittautuivat aineistossani niiksi lehdiksi, joista löytyi asteikkoni kannalta sopivia siteerauskohteita, ei näidenkään lehtien kokonaisuus osoittautunut kovin ongelmalliseksi. Olisi tärkeä verrata näitä lehtiä omaan aikaisempaan menneisyyteensä, jotta voidaan nähdä, miten sosiaalisen median vyöry on heijastunut printtilehden sananvalintoihin.

Kuudenneksi, niukanpuoleinen tulos ei tarkoittane sitä, että lehtien moraalikritiikin mittaamiseksi pitäisi luoda herkempi mittari, joka kuulisi pienetkin moraaliset risahdukset ja uhripositiot. Tulos kuvanee pääasiassa sitä, että äkkiväärät kirjoittajat päästävät höyrynsä netissä ja asiallisuus jää printtimedialle.

Pari esimerkkiä. *Sanansaattajassa* 9.7.2015 Jouko Siirilä kirjoittaa jees-miehistä näin:

- jees-mies ei saa kaipaamaansa arvostusta vaikka hän ei halua aiheuttaa kenelläkään pahaa mieltä eikä varsinkaan herättää aggressioita sanomalla ei. Miksi? Siksi, että kaikille ”kyllä” sanovalta ihmiseltä puuttuu selkäranka.
- Onko evankelisluterilainen kirkkomme tuo jees-mies? Kumartaako se eniten äänekkäimpiä lobbareita, mielipidevaikuttajia, pyllistäen samalla joillekin ja mikä kirkon kannalta pahinta, hiljaiselle enemmistölle?

Asteikkoni termein kyseessä on epäluulon herättäminen. Kirkosta ei suoraan sanota, että se on väärässä, mutta herätetään ajatus siitä.

Hannu Kippo kirjoittaa 6.5.2015 *Sanansaattajassa* seuraavasti:

Kirkko on varsin usein ajautunut puhtaasti yhteiskunnallisen lainsäädännön mukaisiin käytäntöihin. Viimeisin

esimerkki tästä on muutaman vuoden takainen virkamieslainsäädäntöpaketti. Siinä pappeus käytännöllisesti katsoen kadotettiin. Monille lienee tuttu sanonta, että kun usko loppuu, konstit alkavat. Toivottavasti tätä kehityslinjaa ei lähdetä edistämään missään asioissa, joihin kirkko joutuu ottamaan kantaa. Kristillisen kirkon tulee vaalia omaa tilaansa yhteiskunnassa.

Myös tässä on nähdäkseni kyse epäluulon herättämisestä, ehkä hieman vahvemmin kuin edellä. Kirkko ajautuu jonnekin ja kadottaa pappeutensa. Molemmissa *Sanansaattajan* kirjoituksissa epäluulon herättämisen kohteena on kansankirkko.

Uusi tie -lehden Leif Nummela on aineistossani selvästi eniten vastapuolta leimaava pääkirjoittaja. Kahdesti hän aloittaa tekstinsä suorastaan lopunjallisilla näyillä:

Kesän aikana on julkaistu useita uutisia, jotka osoittavat, miten kuoleman kulttuuri ja ihmisarvon alennusmyynti leviää sitä myöten, kun Raamatun opetus hyvästä ja pahasta ajetaan taka-alalle länsimaissa. (25.8.2015)

Viime perjantai 26. kesäkuuta oli tragedia sen takia, että kymmeniä ihmisiä kuoli islamilaisten äärijärjestöjen terrori-iskuissa eri puolilla maailmaa. Samalla päivänä oli myös länsimaisen kulttuurin ja avioliiton kannalta traaginen. Amerikan Yhdysvaltojen korkeimman oikeuden tuomarit päättivät äänin 5–4, että samaa sukupuolta olevien henkilöiden välisten avioliittojen solmiminen on perustuslain edellyttämä kansalaisoikeus. (1.7.2015)

Kärjekkäillä aloituksilla Nummela luo pelon ja eräänlaisen kiukun ilmapiirin. Erilaisia ilmiöitä rinnastetaan toisiinsa ja kokonaisuus esitetään kamppailuna, jossa kristityt ovat vaarassa. Kiistapuheen kohteena on erikoislaatuinen muslimiterroristien, USA:n ja homojen koalitio. Pyrkiessään nujertamaan sen Nummela katsoo edustavansa ihmisarvoa ja länsimaista kulttuuria, herätyskristillisesti tulkituina.

Epäluulon tunne syntyy siitä, että kirjoittaja ikään kuin korkeampana näkijänä tulkitsee aikamme ilmiöitä lukijoiden kannalta epäedullisesti. Lisäksi hän vetoaa asiantuntijaan eristisen argumentin keinoin:

Lakiasiantuntija Mat Staverin mukaan tämän uuden lain viesti on itse asiassa se, että ”pojat ja työt eivät tarvitse isää ja äitiä ja että isät ja äidit ovat epäoleellisia”. (1.7.2015)

Lainatut kohdat ovat epäluulojen levittämistä. Nummelan tekstit muistuttavat enemmän sosiaalisen median nettikirjoituksia kuin muita lukemiani pääkirjoituksia. Ne edustavat lehtiaineistoni ääripäätä.

Tulos on lohdullinen siinä mielessä, että lainattu retoriikka ei moraalista ongelmakohdistaan huolimatta yllä varsinaisen mustamaalauksen asteelle. *Sanansaattajassa* ja *Uudessa tiessä* vähemmistö kritisoi ikään kuin valtavirtaa, mikä antaa periaatteellisen mahdollisuuden laajempaan sananvapauteen. Toisaalta *Sanansaattaja* puhuu yllä hengenheimolaisistaan hiljaisena enemmistönä, mikä oikeudellisessa katsannossa lisää puheen arveluttavuutta.

MUSTAMAALAUSSA TEOLOGISISSA PAMFLETEISSA

Tärkeä suomalaisen teologisen kirjallisuuden lajityyppi ovat laajemmat kiistapuheet eli pamfletit. Kirjamuotoisia ja muita pamfletteja on ilmestynyt tasaisena virtana ainakin 1950-luvulta nykypäivään saakka. Tunnetuimpia suomalaisia teologisia kiistapuheita ovat dogmatiikan professori Osmo Tiililän *Teologia ja kirkko* -lehteensä 1950- ja 1960-luvulla laatimat katsaukset.

Seuraavassa luon esimerkinomaisen katsauksen herätysliiketaustaisiin teologisiin pamfletteihin ja kysyn, sisältyykö niihin eettisesti arveluttavaa epäluulojen levittämistä taikka mustamaalauksia edellä määrittelemässäni mielessä. Pamfletteja ovat toki kirjoittaneet myös liberaalit ja radikaalit teologit. Luin uudelleen esimerkiksi Terho Pursiaisen ja Antti Kylliäisen pamfletteja.²⁴ Kiistapuhe niissä ei kuitenkaan kohdistu ihmisiin tai ryhmiin, vaan sisällöllisiin käsityksiin, joita ei voi luokitella edellä kuvatulla asteikolla. Joissakin muissa uskonnollisen kiistapuheen lajityypeissä, esimerkiksi jyrkässä ja populistisessa uusateismissa, ihmisryhmienkin leimaamista saattaa esiintyä. Haluan kuitenkin keskittyä suomalaisen teologian omaan keskusteluun, mikä vääjäämättä johtaa herätysliiketeologian painottamiseen.

Kuten edellä jo todettiin, vihapuhe ja sen kaltaiset ilmiöt liittyvät niin sanottuihin kiihottamisrikoksiin. Ne eivät kohdistu nimeltä mainittuihin henkilöihin vaan ihmisryhmiin. Tästä syystä en seuraavassa keskity kiistoihin nimeltä mainittujen henkilöiden ympärillä. Oikeudellisesti nuo kiistat liittyvät kunnianloukkaukseen ja solvaukseen, eivät kiihottamiseen ihmisryhmää vastaan. Viimeinen kirjaesimerkki on rajankäyntiä tämän asian suhteen.

Lisäksi on huomattava, että Suomen rikoslakiin lisättiin kiihottamisrikokset vasta vuonna 1970.²⁵ Tätä vanhemmassa keskustelussa näyttää toisinaan vallitsevan käsitys, että mustamaalaus ja suoranainen vihapuhe painetussa sanassa on moraalisesti harmitonta silloin, kun ihmisiä ei mainita erikseen nimeltä – tai kun heidän nimiään hiukan muutetaan. Itse asiassa osa varttuneemmista teologeista lienee ajatellut vanhasta muistista näin myös vuoden 1970 jälkeen, osin nykypäivään saakka. Tässä asiassa on kuitenkin tapahtunut sekä oikeudellinen että moraalinen asennemuutos. Kun ennen ajateltiin, että voit mustamaalata esimerkiksi saamelaisia tai liberaaliteologeja, kunhan et mainitse heistä ketään nimeltä, nykyään pidetään ihmisryhmän mustamaalauksista vielä tuomittavampana tekona kuin vastaavaa yksilöiden panettelua. Nuoremmille keskustelijoille tämä on varsin selvää.

Rajaan hyvin laajaa aineistoani sellaisiin teksteihin, joissa leimaamisen kohteena ovat yliopistoteologit ihmisryhmänä. Lisäksi rajaan huomioni kirjoittajiin, jotka itse ovat myös toimineet akateemisina opettajina. Kyseessä ei ole kuitenkaan itsekritiikki, vaan kirjoittaja pitää siis toisia yliopistoteologeja suurelta osin väärässä olevana ihmisryhmänä. Vaikka rajaukset tuntuvat ahtailta, materiaalin ongelmaksi jää runsaudenpula. Tilasyistä joudun tyytymään yksittäisiin, esimerkinomaisiin sitaatteihin. Kiistapuhujan motiiviksi oletan aristoteelisesti

24 Pursiainen 2005; Kylliäinen 1997.

25 Henttonen et al. 2015, 39.

vastustettavan kannan voittamisen. En keskustele kantojen tarkemmasta sisällöstä, vaan ainoastaan niiden laadusta asteikkoni suhteen. Olen tietoisesti valinnut keskenään erilaisia tapauksia, jotta saisin asteikkoni eri kohdista esimerkkejä.

Valittu asetelma herättää tieteeneettisiä kysymyksiä. Kun itse arvioin toisia akateemisia teologeja negatiivisen leimaamisen mittarilla, olen vaarassa myös itse harjoittaa samaa, mistä toisia arvostelen. Ongelmasta selvittääkseni pyrin noudattamaan asteikkoani mahdollisimman muodollisesti ja määrittämään mittarin arvot nimenomaan asteikon omiin kuvauksiin nojaten. Se, että vapautan jonkun leimaavuussytyksestä, ei tällöin tarkoita että olen hänen kanssaan sisällöllisesti samaa mieltä, vaan kriteerinä on tuo asteikko. Mittarilukemani ovat avoimia jatkokeskustelulle. Toivon että niitä myös kyseenalaistetaan tieteellisen kritiikin keinoin, koska kyseessä on heuristinen kartoitus uudenaikaisesta asiasta. Tämä on ensimmäinen, haparoiva mittaus, jota parannellen toivottavasti opimme kehittämään osuvampia mittareita.

Lisäksi voi pohtia herkkänahkaisuuden ongelmaa. Yliopistoteologit ovat etuoikeutettu ryhmä, jonka etujensa vastineeksi tulee sietää kovaakin kritiikkiä. Esitän silti kolme työtäni puoltavaa näkökohtaa. (1) Historiallisesti tutkijoiden sananvapaus on ollut uhanalainen ja heidän työtään on usein estetty ensin vihapuheella ja sitten kovemmin keinoin. Tänäkin päivänä vapaa uskonnontutkimus on monessa maailman maassa kielletty tai rajoitettu. (2) Helsingin yliopiston niin sanotun joukkosurmasuunnitelman paljastuminen ja filosofi Esa Saarisen puukotus Aalto-yliopistolla (molemmat maaliskuussa 2014) on herkistänyt tutkijat ja heidän ammattiliittonsa kuulemaan heihin kohdistuvan vihan erilaisia signaaleja. Esimerkiksi Ylen nettisivut uutisoivat 17.4.2015 tästä asiasta otsikolla ”yliopistotutkijoiden uhkailusta on tullut arkipäivää”. Mielipidevaikuttajien julkiset puheenvuorot ovat tällöin erityisen tärkeitä. (3) Tällaisia signaaleja on helpompi analysoida ennalta ehkäisevästi, kun mitään rikosta ei ole tapahtunut. Tällöin välttään vääriltä kytköksiltä ja syytöksien esittämiseltä.

Käsittelen seuraavia pamfletin tyyliisiä julkaisuja:

- Uuras Saarnivaara, *Luther ja Lund* (1955)
- Uuras Saarnivaara, *Suuri Babylon: KMN:n ekumenia ennen ja nyt* (1977)
- Osmo Tiirilä, *Katsauksia* (1955)
- Sammeli Juntunen, *Horjuuko kirkon kivijalka* (2002)
- Timo Eskola, *Ateistit alttarilla* (2005)
- Tapio Puolimatka, *Usko, tiede ja Raamattu* (2007)
- Simo Kiviranta, *Katkelmia* (2009)

Kirjassaan *Luther ja Lund* Uuras Saarnivaara arvostelee Suomessa vahvan aseman saanutta modernia ruotsalaista teologiaa. Tästä niin kutsutusta lundilaisuudesta hän kirjoittaa:

Yhä useampia olivat ne teologit ja sananpalvelijat, jotka sen riveihin liittyivät. Olihan kysymyksessä tosi-tieteellinen teologia, jossa sitä paitsi oli hieno alkuperämerkki: Made in Sweden. Lounaisesta horisontista noussut pyörre oli saapunut Suomen kauniille rannoille. Sen teologinen ilmapiiri alkoi olla väkevien ristivihurien pyörteissä. Jumaluusopin opiskelijat saivat koettaa säilyttää henkensä näiden vihurien keskellä niin hyvin kuin taisivat.²⁶

Lainaus kuvaa kirjan sarkastista ja leimaavaa tyyliä. Hengen menettäminen on erityisen vaarallinen uhkakuva.

Itse teos koostuu enimmäkseen osin kuvitteellisista dialogeista, joita suomalaiset teologit käyvät keskenään. Heidän nimensä on muutettu, mutta henkilöt ovat silti tunnistettavissa: Pinola on Lennart Pinomaa, Kassu on Olavi Castrén, ja niin edelleen. Vuoropuhelut muistuttavat jossain määrin Platonin dialogeja, mutta sillä hämmäntävällä erolla, että järjen käyttäjät jäävät tappiolle, kun taas eristiikkaa soveltavat uskovaiset voittavat. Nykylukijasta nimien vääntely ja henkilöille keksityt repliikit vaikuttavat kovin lapselliselta ilmaisu-keinolta, mutta aikanaan ne ovat ehkä tähänneet solvaussyytteen välttämiseen tai muunlaiseen nokkeluuteen. Niin sisällöltään kuin tyyliä jiltään teos on mustamaalaavaa asteikkoni tarkoittamassa mielessä.

Saarnivaaran myöhäisteos *Suuri Babylon* kärjistää hänen kielenkäyttöään vielä lisää. Teos alkaa

tietyn ihmisryhmän edustaman liikkeen, liberaaliteologian, kriittisellä esittelyllä:

Liikkeen johtajina ovat yleensä olleet teologian professorit, vaikkakin näiden joukossa on aina ollut myös sen vastustajia. Juuri tämän johdosta sillä on ollut laajalle ulottuva kirkkojen elämään turmeleva vaikutus. – – Nykyään tilanne on monissa kirkoissa sellainen, että niissä tuskin pääsevät johtosamiin muut kuin Raamatun perustotuuksia kieltävät liberaalit.²⁷

Liberaaliteologian kannattajat eivät ole ainoastaan väärässä, vaan he ovat epävakaita ja heidät rinnastetaan pimeyden voimiin:

– – epävakaisille liberaalisen teologian harhauttamille teologeille annetaan vapaus mielen määrin esittää ja puolustaa kaikenlaisia epäraamatullisia ja mielettömiä harhoja – – Jos kirkkomme johtomiehet ja papit huutaisivat ja rukoilisivat epäraamatullisia oppeja ja opettajia vastaan, kirkkomme olisi aikoja sitten eronnut ekumeenisesta liikkeestä – tai oikeammin: se olisi alusta pitäen arkkikiipsa Johansson kanssa sanonut tälle liikkeelle: Väisty taakseni, saatana!²⁸

Tämäkin teos asettuu asteikolla mustamaalauksen piiriin. Lisäksi siinä on suorastaan oikeudellisesti relevantteja vihapuheen piirteitä esimerkiksi kohdassa, jossa Saarnivaara kehuu ylikansallisten [Saarnivaaran oma termi] yhtiöiden ”alkukantaisiin maihin” tuomaa kehitystä ja työpaikkoja.²⁹ Molemmat Saarnivaaran teokset muistuttavat nykypäivän jyrkkiä keskusteluja internet-ympäristössä.

Osmo Tiililän lukuisat ja pitkäaikaiset katsaukset *Teologia ja kirkko* -lehdessä ansaitsisivat pidemmän, eritellyn ja tarkan analyysin. Otan esiin vain yhden, mielestäni tyyppillisen sitaatin:

Olemme siinä määrin uudenaikaisen luopumuksen hengen vallassa, että jo pelkkä opinkappaleisiin viittaaminenkin on monen kirkkokansankin jäsenen mielestä valitettavaa ahtautta. Vapaamielinen jumaluusoppi kuuluu ajankuvaan. ”Puhdasoppisuuden” vartijaa pidetään arkeologisena ilmiönä, kiihkoilijana ja hulluna; ”harhaoppisuuden” vapauden vartijaa sen sijaan kulttuuripersoonallisuutena, jonka on saatava kaikkien valistuneiden ihmisten kunnioitus.³⁰

Tietynlainen sarkasmi kuuluu Tiililänkin retorisiin keinoihin. Kohderyhmästä piirretään kuva, joka selvästikin on epäluuloa herättävä asteikkoni merkityksessä. Tiililä ei kuitenkaan yleensä sorru pidäkkeettömään epäluulon levittämiseen. Hän käyttää myös jarrua, esimerkiksi todetessaan pian edellisen sitaatin jälkeen: ”En kirjoita sanaakaan uskonnonvapautta vastaan.”³¹ Alustava arvioni on, että Tiililän kritiikki liukuu epäluulon herättämiseksi, mutta ei juurikaan sitä pidemmälle.

Sammeli Juntunen *Horjuuko kirkon kivijalka?* on tyylipuhdas 2000-luvun pamfletti. Juntunen kritisoi modernia jumalakuvaa ja kokemusteologiaa sekä haluaa palata Lutherin ja uskontunnustusten teologisiin perusratkaisuihin. Hänen kielenkäyttönsä on värikästä, kärjistävää ja yksinkertaistavaa. Toisaalta hänen arvionsa yliopistoteologeista ryhmänä poikkeaa jyrkästi Saarnivaaran ja Tiililän kuvista. Kritiikointi kokemusteologia nähdään kyllä yliopistoteologian aikaansaannoksena, mutta toisaalta nykypäivän yliopistoteologit saavat myös paljon myönteistä tunnustusta.³²

Juntunen johtopäätös on toki jyrkkä:

Kirkon kannalta suomalaisessa systemaattisessa teologiassa vallitseva tutkimusote on katastrofaalisen puutteellinen. Tämä johtuu siitä, että ei ole olemassa muutakaan instanssia, joka ottaisi hoitaakseen systemaattisteologisen analyysin soveltamisen kirkon elämään.³³

Soveltamani asteikon mielessä tällainen johtopäätös on silti moraalisen kunnioituksen säilyttävää normaalia kritiikkiä. Lausumassa ei leimata ihmisryhmiä eikä se kohdistu persooniin, vaan tutkimusotteeseen ja rakenteellisiin ongelmiin.

Juntunen pamfletti on hyvä esimerkki siitä, kuinka nykypäivänkin kirjoittaja voi ottaa reippaan

26 Saarnivaara 1955, 4.

27 Saarnivaara 1977, 12.

28 Saarnivaara 1977, 256.

29 Saarnivaara 1977, 158.

30 Tiililä 1955, 37.

31 Tiililä 1955, 38.

32 Juntunen 2002, 58–61, 153–154.

33 Juntunen 2002, 155.

ja hyökkäävän otteen, kunhan hän miettii tarkasti lauseidensa kohteen eikä pyri voittoon eristiikalla, vaan seikkaperäisillä perusteluilla. Nämä perustelut voivat loppuhuipennuksessa tai motivoivassa alkulauseessa käyttää ilmaisuja tyyliin ”katastrofaalisen puutteellinen”, mutta niin argumentaatioteorian kuin moraalisen harkinnankin mielessä eri osapuolten kunnioittaminen säilyy keskeisenä.

Timo Eskolan pamfletti *Ateistit alttarilla* on rakenteeltaan ja teeseiltään Juntusen teoksen kaltainen. Myös Eskola haluaa pitäytyä perinteisiin oppeihin ja näkee eri puolilla kirkkoa ongelmallista modernismia. Keskeinen syyppä näihin ongelmiin on yliopistoteologia:

Papit kieltävät oppeja erityisesti siksi, että heille opetettu teologia tekee niin. Heidän luterilaisessa perinteessään on kiistetty opinkohtia jo vuosikymmenten, jopa vuosisatojen ajan.³⁴

Tämän yleisesti leimaavan lausuman tärkeänä osatekijänä on ”radikalismi”, joka muuttaa käsitystä Jumalasta niin, että ”monien tämän päivän luterilaisten teologien sanomaa ei erota ateististen filosofien uskonnonvastaisesta julistuksesta”.³⁵ Aiheemme kannalta olennaista on se, että Eskolan kritiikin kohteena eivät ole vain käsitykset, vaan selvästi määritellyt ihmisryhmät.

Kuvattua ihmisryhmää, ”monia teologeja”, kohtaan luodaan voimakkaita epäluuloja asettamalla heidät yhteyteen pahojen asioiden kanssa:

– – radikalisoituneella luterilaisuudella on vain yksi johdonmukainen johtopäätös edessään. Jos tällä maailmalla on ylipäättään Jumala, hänen täytyy todellisuudessa olla Perkele. Jumala ei voi olla yhtä aikaa hyvä ja kaikkivaltias. Tämän teesin olemme nähneet monen teologin esittäneen. – – Se tarkoittaa käytännössä sitä, että niin joukkomurhat kuin pedofiiliakin tulee Jumalalta. Jumala saa aikaan pieksemiset ja raiskaukset.³⁶

Vaikka Eskola yhtäältä vetoaa laajaan dokumentaatioon ja oppineisuuteen, hän käyttää samalla runsaasti eristisiä argumentteja. Tunteisiin vetoaminen, ihmisryhmien leimaaminen ja erilaisten uhkakuvien asettaminen ovat tällaisia. *Ateistit alt-*

tarilla edustaa asteikollani epäluulon levittämistä. Se ei yllä Saarnivaaran kokonaisvaltaiseen ja täysin epäreiluun mustamaalaukseen, mutta on toisaalta ohjatumpaa, kokonaisvaltaisempaa ja leimaavampaa kuin Tiililän suorasukainen paatos. Eskolan ja Juntusen kirjat ovat samantapaisista tavoitteistaan huolimatta hyvin erilaisia, kun niitä arvioidaan ihmisryhmien leimaamisen näkökulmasta käsin.

Tapio Puolimatkan *Usko, tiede ja Raamattu* on erittäin laaja ja seikkaperäisen tutkimuksen muotoon kirjoitettu monografia. Tekijä on kasvatus-tieteen professori. Kirja on kristillisen kustantajan julkaisema ja siinä käsitellään valtaosin teologisia kysymyksiä. Kirjassa on lukuisia pamfletinomaisia jaksoja, joissa kritisoidaan erityisesti raamatuntutkimusta. Laajasta tekstimassasta olisi mahdollista poimia yksittäisiä nostoja, joihin sisältyy epäluulon herättämisen kaltaisia piirteitä. Nähdäkseni teosta pitää kuitenkin lukea eräänlaisen metodologisen kokonaisohjelman seikkaperäisenä sovelluksena. Tekijä kannattaa Alvin Plantingan luomaa kokonaisvaltaista uskomusten edellytysten analyysiä, jossa erilaiset perususkomukset ovat järjelle lähtökohtaisesti samanveroisina. Tällöin naturalismi tai yliluonnollisten selitysten kieltäminen on samantapainen perususkomus kuin avoimuus niiden suhteen. Tässä plantingalaisessa mielessä rationaalinen tiede voi perususkomuksiltaan olla myös ei-naturalistista tai suorastaan supranaturalistista.

Puolimatkaa yhdistää Saarnivaaraan ja Eskolaan tietynlainen naturalismin ja valistuksen tiedekäsityksen kritiikki. Toisin kuin nämä Puolimatka kuitenkin kannattaa seikkaperäistä filosofista analyysiä, joka hänen tapauksessaan tuottaa luvan uskoa myös ei-naturalistisiin tieteellis-rationaaliin perususkomuksiin. Tällöin Puolimatkan kuvaukset eivät ole samassa mielessä aatteellisesti tieteenvastaisia kuin Saarnivaaran ja Eskolan. Nähdäkseni Puolimatkan kirjoitustapa on kiihkoton ja kärsivällinen. Hän selittää plantingalaisen lähtökohtansa yhä uudelleen erilaisissa yhteyksissä ja välttää leimaamasta ihmisryhmiä kokonaisuutena. Vaikka hänen näkemyksensä esimerkiksi Raamatun erehtymättömyydestä ovat joissain suhteissa jopa jyrkempiä kuin Eskolan, ei Puolimatkan teos ihmisryhmien leimaamisen asteikolla eksy kunnioitettavaa

tieteellistä kritiikkiä ylittävillä epäluulon taikka mustamaalauksen poluille.

Selitän tulostani vielä vertauksen avulla. Puolimatkan kuvaus omasta näkemyksestään muistuttaa henkilöä, joka osallistuu pyöräilykisaan moottori-pyörällä, koska se on polkupyöriin nähden yliver-tainen. Hän selittää pyöräilijöille, miksi säännöt tarkkaan ottaen sallivat myös moottorin käytön ja kannustaa muitakin ottamaan moottorin käyttöön. Tässä mielessä hän ei salaa mitään taikka menettele vilpillisesti. Kiista hänen ja muiden välillä on metodologinen koskiessaan sitä, voiko supranaturalismin moottoria käyttää raamatuntutkimuksessa. Muut tutkijat voivat olla asiasta eri mieltä, mutta karkealla asteikollani mitään toisten ryhmien leimaamisen ongelmaa ei tällaisessa pamfletissa ole. Myönnän että vertaus toimii vain osittain ja tiukempi tieteeneettinen tarkastelu voi tuottaa muitakin käsityksiä. Haluan teroittaa sitä seikkaa, että käsityksen jyrkkyys tai omintakeisuus on eri asia kuin vastustajia koskevan kielenkäytön leimaavuus.

Simo Kivirannan postuumisti julkaistu *Katkelmia* on kirjoista hankalin arvioitava. Edellisistä poiketen leimaava puhe kohdistuu tässä teoksessa lähes aina nimeltä mainittuihin henkilöihin. Rikosoikeudellisesti puhe tällöin liittyy pikemmin solvaukseen ja kunnianloukkaukseen kuin kiihottamiseen ihmisryhmää vastaan. Toisaalta yksilöitä julkisesti leimattaessa leimataan moraalisesti myös heidän edustamiaan ryhmiä. Siksi on syytä ottaa esiin tällainenkin julkaisu.

Teos koostuu pikemmin lukuisista anekdooteista kuin ohjelmallisesta kiistapuheesta. Teologian akateemisia opettajia leimataan usein kielteisesti. Jotakuta ”ei pidetty erityisen syvällisenä henkilö-nä”.³⁷ Toisesta todetaan, että hän ei ”hallinnut teologista ongelmanasettelua eikä hän Kivirannan mukaan ollut kiinnostunut sen paremmin eksistentia-lismista kuin mistään muustakaan”.³⁸ Professoreista puhuttaessa nimenomaan heidän asiantuntemuk-sensa kiistäminen on erityisen leimaavaa. Kolmas professori esiintyy vanhurskauttamisen asiantuntija, mutta Kiviranta kertoo:

– – mä kysyin häneltä [autossa], että ootsä luku tark-kaan nyt tän vanhurskauttamisjulistuksen ja hän sanoi,

että kuule, mä oon hukannu’ sen, mä en ole luku koko tekstiä. Mä olen hukannu sen kokonaan. Ja multa meinas’ kerta kaikkiaan ratti heilahtaa. Mä ajattelin, että miten tämä on mahdollista, että hän ei ollut sen vertaa kiinnos-tunut siitä vanhurskauttamisopista.³⁹

Välillä Kiviranta kuvaa yliopistoteologeja myös myönteisesti. Tällaisissakin arvioissa esiintyy kuitenkin epäluuloisuutta sen suhteen, millainen vaikutus heillä on kirkkoon. Systemaattisesta teologiasta yliopistoaineena hän toteaa, että

sen suhde kirkkoon muodostui enemmän tai vähemmän ongelmalliseksi, sillä uusi Luther-koulu julisti, että kirkos-sa Luther oli käsitetty väärin, ja Lutherista olisi löydettävä uusi mystis-ontologinen puoli, joka oli kirkon julistukses-sa ja herätysliikkeissäänkin täysin unoitettu. Tästä johtuen tiedekunnan vaikutus kirkkoon muodostui Kivirannan mukaan pirstaleiseksi.⁴⁰

Ajatukset ongelmallisuudesta ja pirstaleisuudesta voidaan ehkä lukea Tiililän tapaiseksi epäluulon herättämiseksi, mutta useiden professoreiden asi-antuntemuksen suora kiistäminen antaa heille ryh-mäkohtaisen negatiivisen leiman.

Varsin kovaa puhetta Kiviranta harjoittaa yliopistoteologien luonteesta. Kun yksi piispa sanoo toisesta, että tämä on ”suoraan sanoen ihan XXX”, Kiviranta tulkitsee puhettavan yliopiston kielen-käytöksi.⁴¹ Professorit kärsivät mielenterveyden vaikeuksista, ovat narsisteja, luhistuvat, ovat hermostuneita ja piikikkäitä, raivostuvat ja polttavat päreensä.⁴² He juonittelevat muuttamalla yhtäkki-sesti esitelmien lopputuloksia.⁴³ Luonteella argu-mentointi on tyypillisesti eristinen piirre, varsin-

34 Eskola 2005, 199.

35 Eskola 2005, 209.

36 Eskola 2005, 217.

37 Kiviranta 2009, 86.

38 Kiviranta 2009, 191.

39 Kiviranta 2009, 268.

40 Kiviranta 2009, 196.

41 Kiviranta 2009, 267 (sensurointi alkutekstissä).

42 Kiviranta 2009, 72, 82, 185, 231, 252–253, 273.

43 Kiviranta 2009, 265–266.

kin kun se esitellään kuvauksissa kiistatilanteiden voittamisesta. *Katkelmia*-teoksessa se muistuttaa sosiaalisen median henkilökohtaisia loukkauksia. Mustamaalaavien luonnekuvausten vuoksi Kivirannan teos on kokonaisuutena epäluuloja levittävä asteikkoni merkityksessä.

JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA POHDINTAA

Ylläolevaa muutaman lehden ja seitsemän kirjan otosta ei pidä lukea teologisen debatin historiana, vaan kokoelmana esimerkkejä siitä, miten luomani mittari toimii käytännössä. Olennaista on arvioida sitä, miten leimaavasti ja epäluuloisesti kiistapuheen ei-henkilöityjä ryhmäkohteita kuvataan. Tässä merkityksessä luomani mittari tuottaa alustavia tuloksia.

Alustavasti näyttää siltä, että teologisessa kiistapuheessa on tapahtunut jonkinlainen murros viime vuosikymmeninä. Juntunen ja Puolimatka edustavat nykypäivän sellaista moraalista käsitystä, johon ei kuulu vastustajan ryhmäkohtainen leimaaminen. Toisaalta samaa ikäpolvea edustavat Eskola ja Nummela ovat vielä kiinni Saarnivaaran ja ehkä yleisemminkin viidennen herätysliikkeen vanhassa traditiossa, johon kuuluu leimaava sekä epäluuloja herättävä puhe kritisoiduista ihmisryhmistä. Tässä traditiossa ei ole noteerattu vuoden 1970 rikoslain muutosta ja, mikä tärkeämpää, sen jälkeen tapahtunutta moraalisten käsitysten tiukkenemista kahdeksannen käskyn alueella. On tavallaan paradoksaalista, että moraalipuhetta harjoittavat herätysliiketeologit eivät ole havainneet tätä yhteiskunnan moraalikäsitteiden tiukkenemista.

Tulos on hyvin alustava ja vaatisi huomattavasti laajempien aineistojen analyysia ennen kuin varsinaisia yleistyksiä voidaan tehdä. Lisäksi näyttää siltä, että nykymedia on leimaamisen kysymyksissä jakautunut siten, että printtimedia (lehdet, kirjat) on siistiytynyt ja jyrkempi puhe puolestaan siirtynyt sosiaaliseen mediaan. Viime kädessä kyse ei liene kirjoittajien, vaan lukijoiden siirtymisestä. Sensaatiomaisempaa tekstiä haluavat etsivät sitä netistä, kun taas printtimediaa lukee aiempaa valikoituneempi ja rauhallisempi joukko.

Leimaava puhe on aineistossani voimakkaasti sukupuollittanutta ja ikäjakautunutta. Sitä harjoit-

tavat vanhemmat miehet. Tämäkin asia vaatisi tarkempaa selvitystä. Koetin etsiä naisten laatimia epäreiluja kiistakirjoituksia, mutta tulos oli laiha. Uudistusmielisistä kirkollisista nykykirjoittajista esimerkiksi Johanna Korhonen ja Sari Roman-Lagerspetz harjoittavat kritiikkiä, mutta eivät ryhmäkohtaista leimaamista. Herätysliikemielisistä naisista esimerkiksi Päivi Räsänen kirjoitukset ovat tarkasti luettuina hyvin asiakeskeisiä. Niiden väitteistä voi olla eri mieltä, mutta ne eivät ole toisia ihmisiä leimaavia asteikkoni mielessä. Nuoremmat mieskirjoittajat puolestaan ovat printtimediassa jopa korostetun asiallisia, vaikka he edustaisivat kirkkopoliittista ääri-iltaa.

Edellä kuvatun harjoituksen anti on pikemmin metodologinen kuin sisällöllinen. Nähdäkseni on mahdollista laatia leimaavalle uskonnolliselle puheelle jonkinlainen laadullinen mittari, joka muistuttaa juridista vihapuheen arviointia. Helppoa se ei ole, ja yllä tarjoamani asteikko on pikemmin keskustelunavaus kuin lopullinen tulos. Ajattelen kuitenkin niin, että tietyt ajatteluperinteet – kahdeksas käsky, eristiikka ja tunnustusteorioiden – tarjoavat systemaattis-teologisia rakennuspuita negatiivisen ryhmäkohtaisen leimaamispuheen eettisen laadun mittaamiseen.

Eräs avainkohta tässä mittaamisessa on puhujan motiivin karkeistaminen. Leimaavaa puhetta tulee voida arvioida eettisesti siten, että arvioija katsoo puhujan motiiviksi vastapuolen nujertamisen. Tällaisella ”aristoteelisella” otteella esimerkiksi alussa siteeratut Euroopan neuvosto ja Poliisiammattikorkeakoulu kuvaavat vihapuheen motiivin. Vaikka puhujalla saattaa olla paljon muitakin motiiveja, kuten Raamatun totuuden puolustaminen tai ihmisten ohjaaminen oikealle tielle, niillä ei ole tässä arvioinnissa mitään roolia.

Motiivin karkeistamisen myötä myös puheen sisältöön voi suhtautua ilman intohimoa. Tällöin kiistapuhujan kanssa eri mieltä olevankin on mahdollista kysyä, onko kiistapuhujan sisällöllinen argumentti eristinen vai kunnollinen. Kuten jo vihapuheen oikeudelliset kuvaukset opettavat, itse puheen sisältöä ei voi ohittaa vaan sitä tulee pystyä arvioimaan puolueettomasti. Ihmisryhmään kohdistuva epäluulon levittäminen, mustamaalaus

Kaavio 1. KUVATEKSTI.

	Kielteinen	Neutraali	Myönteinen	Tavoite
Reilu argumentointi	reilu kritiikki	kuvaileminen	kannustaminen	(yhteinen) totuus
Epäreilu argumentointi, eristiikka	mustamaalaus, epäluulon levittäminen tai herättäminen	välinpitämättömyys, sivuuttaminen	mukautuminen, mielistely	vastustajan tappio, omien voitto

ja vihaan yllyttäminen ovat tällaisessa arvioinnissa olennaisia eettisiä kriteerejä. Vaikka kiistapuheen sisältö palvelisi puhujan mielestä muita hyviä päämääriä, ne eivät saa vaikuttaa itse leimaavuuden eettiseen arviointiin.

Kirjoittajan kokonaistavoitteen tai päämäärän arviointi toki kuuluu hänen tekstinsä syvempään arviointiin. Tässä artikkelissa en ole pyrkinyt siihen. Syvemässä arvioinnissa tulisi ottaa huomioon sekä tavoite että erilaiset kielteiset, neutraalit ja myönteiset ilmaukset ja perustelut. Kaavio 1 kuvaa tällaista syvempää arviointia.⁴⁴

Kaaviossa on säilytetty yksinkertainen tavoitteiden pelkistäminen joko totuuden löytämiseksi taikka toisen voittamiseksi. Lienee kuitenkin mahdollista eritellä tavoitteita tarkemminkin, vaikka toisen ihmisen viimekätiset motiivit lopulta pysyvät piilossa. Alustavassa hahmotuksessani en kuitenkaan uskaltaudu tavoitteiden syvempään arviointiin.

Kuvaamani tulokset antavat silti aihetta kahteen viestiin. Kustantajat, älkää julkaisko mustamaalavia tekstejä. Tutkijat, teidän ei nykypäivänä tarvitse sietää julkista vihapuhetta tai mustamaalausta. Niin lainsäädäntö kuin median ja tutkijoiden etujärjestöt tarjoavat välineitä sitä vastaan.

KIRJALLISUUS

ARISTOTELES

2002 *Teokset 2: Topiikka; Sofistiset kumoamiset*. Suomenokset Juha Sihvola & Marke Ahonen, selitykset Marja-Liisa Kakkuri-Knuutila & Juha Sihvola. Helsinki: Gaudeamus.

BSELK

2014 *Die Bekenntnisschriften der evangelisch-lutherischen Kirche*. Vollständige Neuedition. Hrsg. Irene Dingel. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

BUCHHEIM, THOMAS

1999 ”Eristik”. *Religion in Geschichte und Gegenwart* 2, 1412–1413.

ESKOLA, TIMO

2005 *Ateistit alttarilla: Miksi papit kiistävät uskonoppeja?* Kauniainen: Perussanoma.

HANNULA, ILARI

2015 ”Vihapuhe ja sananvapaus rikoslakiin vuonna 2011 tehtyjen muutosten valmistelussa”. *Vihapuhe Suomessa*. Toim. Riku Neuvonen. Helsinki: Edita, 165–190.

HENTTONEN, SINI & KIVINEN, TERO & RASILA, TAPIO & SAMMALMAA, JOHANNA & VIHAVAINEN JONNA

2015 ”Kommentari”. *Vihapuhe Suomessa*. Toim. Riku Neuvonen. Helsinki: Edita, 15–135.

HONNETH, AXEL

1992 *Kampf um Anerkennung*. Frankfurt: Suhrkamp.

JUNTUNEN, SAMMELI

2002 *Horjuuko kirkon kivijalka?* Helsinki: Kirjapaja

KEKKONEN, AKI

2015 *Vihapostilla. Uskonnollinen vihapuhe luterilaisessa kontekstissa Suomessa: Systemaattinen analyysi Hel-*

44 Kaavion perusidea on *Teologisen Aikakauskirjan* anonyymilta referee-lukijalta, mistä lausun kiitokseni.

*singin piispalle osoitetusta uskonnollisesta vihapa-
lautteesta.* Uskontotieteen pro gradu -työ, Helsingin
yliopiston kirjasto.

KIVIRANTA, SIMO

2009 *Katkelmia.* Haastatteluista koonnut Helena Simons.
Helsinki: Luther-säätiö.

KYLLÄINEN, ANTTI

1997 *Kaikki pääsevät taivaaseen.* Helsinki: Nemo.

NEUVONEN, RIKU

2015 ”Vihapuheen kehitys Suomessa”. *Vihapuhe Suomessa.*
Toim. Riku Neuvonen. Helsinki: Edita, 267–281.

NEUVONEN, RIKU (TOIM.)

2015 *Vihapuhe Suomessa.* Helsinki: Edita.

NUMMELIN, JURI

2014a *Oikeiston vihapuhetta 1900–1950.* Turku: Savukeidas.

2014b *Vasemmiston vihapuhetta 1900–1950.* Turku: Savu-
keidas.

PUOLIMATKA, TAPIO

2007 *Usko, tiede ja Raamattu.* Helsinki: Uusi Tie.

PURSIAINEN, TERHO

2005 *Summa: Kootut teologiset teokset.* Helsinki: Kirjapaja.

PÖYHTÄRI, REETA

2015 ”Vihapuhe haasteena uutismedialle ja journalismille”.
Vihapuhe Suomessa. Toim. Riku Neuvonen. Helsinki:

Edita, 241–266.

RAUTIAINEN, PAULI

2015 ”Vihapuhe taiteessa”. *Vihapuhe Suomessa.* Toim. Riku
Neuvonen. Helsinki: Edita, 205–239.

SAARINEN, RISTO

2015 *Oppi rakkaudesta.* Helsinki: Gaudeamus

SAARNIVAARA, UURAS

1955 *Luther ja Lund: Lundilaisen Luther-tutkimuksen ja
teologian kriittillistä tarkastelua.* Kokkola: Kuva ja Sa-
na.

1977 *Suuri Babylon: Kirkkojen maailmanneuvoston ekume-
nia ennen ja nyt.* Suolahti: Ev.lut. Herätysseura.

TIILILÄ, OSMO

1955 ”Katsauksia”. *Teologia ja kirkko*, 34–38.

VEIJOLA, TIMO

1988 *Dekalogi: Raamatullisen etiikan perusteita.* Suomen
eksegeettisen seuran julkaisuja 49. Helsinki.

Kirjakauppa Gezelius

uutta ja vanhaa teologista kirjallisuutta

teologinenkirjakauppa.fi